

FOL

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE

FOL® 49

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 44396

FELSEFE 49
FRIEDRICH SCHILLER 01

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE
FRIEDRICH SCHILLER

ÇEVİREN: GÜRSEL AYTAÇ

ÖZGÜN ADI: BRIEFE ÜBER DIE ASTHETISCHE
ERZIEHUNG DES MENSCHEN
EDİSYON: TÜBİNGEN 1795

YAYINA HAZIRLAYAN: EBUBEKİR DEMİR
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-605-69955-1-4

BASKI: AYRINTI BASIMEVİ ANKARA - SERTİFİKA NO: 13987

I. BASKI: OCAK 2020

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE

FRIEDRICH SCHILLER

ÇEVİREN
GÜRSEL AYTAÇ

GÜRSEL AYTAÇ VE DOĞAN GÖÇMEN'İN EKLERİ İLE

FRIEDRICH SCHILLER

Almanya, Marbach'ta doğdu (1759). Çocukluğunu Lorch, Gmund, Marbach ve Ludwigsburg'da geçirdi. Askeri akademide öğrenim gördü. Akademi, Stuttgart'a taşındığında tıp tahsiline geçti (1775) ve tabur hekimi olarak görev yaptı (1780). Jena Üniversitesinde tarih profesörlüğü yaptı (1789-1793). 1791 yılında yakalandığı akciğer rahatsızlığı nedeniyle Weimer'da öldü (1805).

Başlıca eserleri: *Die Rauber* (1781), *Briefe über die aesthetische Erziehung des Menschen* (1795), *Geschichte des dreißigjährigen Krieges* (1790), *Wallenstein* (1800), *Wilhelm Tell* (1804).

GÜRSEL AYTAÇ

Eskişehir'de doğdu (1940). A.Ü. DTCF Alman Dili ve Edebiyatı ile Latin Dili bölümlerinden mezun oldu (1962). Aynı bölümde profesörlüğe yükseldi (1976) ve uzun yıllar bu bölümün bölüm başkanlığı görevini yürüttü. Tarabya çeviri ödülünü kazandı (2014). Yaşamını hâlen Ankara'da sürdürmektedir.

Başlıca eserleri: *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* (1997), *Genel Edebiyat Bilimi* (1999), *Edebiyat Yazıları* (2001), *Edebiyat ve Kültür* (2005); Ricarda Huch, *Alman Romantizmi* (2004); Friedrich Nietzsche, *Yazılmamış Beş Kitap İçin Beş Önsöz* (2003).

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
BİRİNCİ MEKTUP [GÜZELİN BÜYÜSÜ]	21
İKİNCİ MEKTUP [AKLIN YARGIÇ KÜRSÜSÜ]	23
ÜÇÜNCÜ MEKTUP [İHTİYAÇ DEVLETİNDEN DOĞAL DEVLETE]	25
DÖRDÜNCÜ MEKTUP [VAHŞİ, BARBAR VE MEDENİ]	28
BEŞİNCİ MEKTUP [BOŞ ÜMİTLER]	32
ALTINCI MEKTUP [YUVARLAYIP DURDUĞUMUZ TEKER]	35
YEDİNCİ MEKTUP [ÇAĞIN KARAKTERİ]	42
SEKİZİNCİ MEKTUP [NEDEN HÂLÂ BARBARIZ?]	44
DOKUZUNCU MEKTUP [SANATIN ONURU]	47
ONUNCU MEKTUP [İNSANLIĞIN DÜŞÜŞÜ]	51
ON BİRİNCİ MEKTUP [KİŞİ VE DURUM]	56
ON İKİNCİ MEKTUP [DUYUSAL DÜRTÜ VE FORM DÜRTÜ]	59
ON ÜÇÜNCÜ MEKTUP [DUYGUSALLIK VE RASYONELLİK]	62
ON DÖRDÜNCÜ MEKTUP [OYUN DÜRTÜSÜ]	67

ON BEŞİNCİ MEKTUP [FİGÜR]	70
ON ALTINCI MEKTUP [ENERJİK GÜZELLİK]	75
ON YEDİNCİ MEKTUP [GERGİN RUHLAR]	78
ON SEKİZİNCİ MEKTUP [SAF ESETİK BÜTÜNLÜK]	81
ON DOKUZUNCU MEKTUP [EDİLGENLİK VE ETKENLİK]	84
YIRMİNCİ MEKTUP [ÖZGÜR HÂL]	89
YİRMİ BİRİNCİ MEKTUP [ESTETİK HAYAT]	91
YİRMİ İKİNCİ MEKTUP [ESTETİK ÖZGÜRLÜK]	94
YİRMİ ÜÇÜNCÜ MEKTUP [GÖNLÜN ESTETİK HAVASI]	98
YİRMİ DÖRDÜNCÜ MEKTUP [FİZİKSEL, ESTETİK VE AHLAKİ DURUM]	102
YİRMİ BEŞİNCİ MEKTUP [ESTETİK GERÇEKLİK]	108
YİRMİ ALTINCI MEKTUP [ESTETİK SANALLIK]	112
YİRMİ YEDİNCİ MEKTUP [ESTETİK DEVLET]	118
EKLER	127
SCHILLER DERSLERİ	
1	129
FRIEDRICH SCHILLER; HAYATI VE ESERLERİ GÜRSEL AYTAÇ	
2	147
'İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE MEKTUPLAR' VE AHLAKLI BİR UYGARLIK ARAYIŞI DOĞAN GÖÇMEN	
DİZİN	166

SUNUŞ

Friedrich Schiller (1759-1805), uzun yıllar Türk aydınının klasik Alman edebiyatında aşına olduğu en büyük isim olma özelliğini korumuştur. Liselerimizde Batı edebiyatları dar bir çerçevede tanıtılırken Schiller, *Wilhelm Tell* dramıyla Alman edebiyatının temsilcisi olarak sunulur ve özgürlük idealinin şairi olması nedeniyle Goethe'den bile daha öne çıkarılır. Alman edebiyatını, önceleri Fransa üzerinden tanıyan Türkiye için bunu anlamak güç değil. Fransız İhtilaline başlangıçta gösterdiği heyecan ve gönülden destek, Schiller'in 1792 yılında Fransız hükümetince kendisine onursal Fransız vatandaşı (*citoyen Français*) payesi verilmesini sağlamıştır. Ama ihtilalden az sonra Schiller, Fransa kralı XVI. Lui'ye gösterilen muamele ve kralın idam edilmesiyle hayal kırıklığına uğramış ve 'olgunlaşmamış kafaların en iyiyi ve en halis değerlendirmeyi bilmedikleri için insanları zorla ıslah etme'nin bir gençlik yanılgısı olduğunu söylemiştir.

Schiller, klasik Alman düşüncesinin büyük isimleriyle aynı yıllarda yaşamak, onlarla dostluk kurmak, fikir alışverişinde bulunmak ve kendi üreticiliğini beslemek mutluluğunu yaşamıştır. Wieland, Humboldt, Goethe, Kant bu isimlerin başlıcaları olarak sayılabilir. Goethe, yaradılışça, edebiyat anlayışı ve hayata bakışıyla Schiller'in karşı kutbu gibidir. Bu nedenle Goethe-Schiller dostluğu, sevgi-nefret karışımı duyguların gelgiti içinde, ama her ikisi açısından da verimli bir arkadaşlık olmuştur. Schiller, edebiyatta kendi tarzıyla Goethe'nin tarzını irdeleyen bir deneme kaleme alır: *Über naive und sentimentalische Dichtung* (1795). Kaynağını yaşantılardan alan yaratıcılık (*naiv*) Goethe'ninkidir,

düşüncelerden alan da (*sentimental*) Schiller'in kendisinin-
kidir. Schiller'in bu saptaması yerindedir. Onun düşünsele
yakınlığı, kurmaca eserlerinin temelinde fikirlerin bulun-
masından öte, estetik, ahlak gibi felsefe alanlarında da in-
celeme, deneme türü değerli ürünler vermesini sağlamıştır.
Kant'ın aklın eleştirisiyle ilgili ünlü üç felsefe eserini büyük
bir merakla okuması ve bu eserlerden esinlenerek felsefi-
edebî denemeler kaleme alması bu bağlamda anılması ge-
reken etkinliklerdir. Dostu Körner'e yazdığı bir mektupta
Kant incelemelerinin coşkusu şöyle dile getirir: “Şimdi
büyük bir gayretle Kant felsefesiyle uğraşıyorum... Kararım,
bu işi, isterse üç yılımı alsın, tam anlamadan bırakmamak.”

Gerçekten de Schiller'in Kant'la uğraşması üç yılına mal
olmuştur. Bu sırada edebiyattan elini eteğini çekme karar-
ma katlanması kolay değildir. Yine Körner'e bu konuda şu
itirafta bulunur:

Aslında kuvvetli olduğumu hissettiğim alan, yalnızca sanatın
kendisidir; teoride, ilkelerde hep zorlanıyorum. Olsa olsa bir
heveskârım. Ama uygulamanın hatırına, teori üzerine felsefe
yapmaktan hoşlanıyorum; eleştiri, bana verdiği zararı şimdi
ödemeli. Ve zararı da gerçekten olmuştu, çünkü henüz hiç
kural tanımazken sahip olduğum cesareti, o canlı ateşi birkaç
yıldır arıyorum. İyi terbiye görmüş insan için eğitim neyse,
benim için de sanata uygunluk tabiatım olunca, ancak o za-
man hayalgücüm eski özgürlüğüne tekrar ulaşacak.

Kant'ı okuyup felsefesindeki derin anlamı keşfederken
onun 'akıl'a verdiği odak olma payesinden çok hoşlanır.
Kant'ın o ünlü, “Kendi aklını kullanmaya cesaretin olsun!”
sözü, Schiller'i âdeta coşturur. Kant'ın felsefesinden çıkardığı
ve Körner'e o sıralar yazdığı bir başka hikmet de doğa yasala-
rıyla akıl yasalarının özdeşliği ve bu nedenle de güzelin, doğa-
ya dönüşte aranabileceğidir: “Doğa, akıl yasasına uyar. Ka-

derini kendi çizme konusundaki bu büyük fikir bize doğanın belli tezahürlerinden yansır; biz de buna güzellik diyoruz.”

İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar'ında olduğu gibi *Über Anmut und Würde (Zarafet ve Vakar Üzerine)* başlıklı denemesinde de Schiller, “Güzel nedir?”, “Güzelden anlama eğitimi nasıl olur?” sorularını irdelerken Kant'ın akılcılığının büyük ölçüde etkisindedir. Kant felsefesine Schiller katkısı, özgürlük idealini o potada eritmeye çalışmaktır. Gençliğinde özgürlükten anladığı, fiziksel özgürlükten, şimdi düşünce katına yükselmiş ve düşünsel özgürlüğü ilke edinmiştir.

Sayıları yirmi yedi olan bu mektupların yazıldığı yıl 1793, yayımlandığı yıla 1795'tir. Schiller söz konusu mektupları (bunlar aslında mektup tarzında kaleme alınmış felsefi yazılardır), kendisinin yönettiği *Die Horen* dergisinde yayımlamıştır. Söz konusu derginin ilk sayısını gönderdiği Christian Garve'ye 25 Ocak 1795 tarihli mektubunda, 'estetik eğitim' terimindeki 'estetik' kelimesi üzerine de bazı açıklamaları bulunmaktadır. Garve, anlaşılan bu kelimedenden rahatsız olduğunu yazmıştır ki Schiller şöyle bir itirafta bulunuyor:

Bilgili olmayan okuyucuya, felsefi hakikatleri popüler hâle getirmesi gereken bir yazıyı anlaşılır kılmak için uydurma kelimeleri katarak güçleştirmekten ben de hoşlanmıyorum. (...) Bildiğim kadarıyla dilimizde bir nesnenin ince duyum-sama yeteneğiyle ilişkisini anlatan bir kelime yok; çünkü güzel, yüce, hoş vb. bunun sadece çeşitleridir. Ahlaki ve fiziksel değişler eğitimde rahatça kullanıldığı için ve bu iki kavram, daha ince duygu yeteneğinin geliştirilmesiyle uğraşan bir eğitim çeşidini hiç de ifade etmediği için, estetik eğitimden söz etmeyi mübah, hatta gerekli buldum. (*Dichter über ihre Dichtungen*, Schiller, Hrsg. von Bodo Lecke, s. 572)

Schiller, aynı mektubun devamında, insan ilişkileri konusunda ne zaman 'ahlaki', ne zaman 'fiziksel' sıfatlarını

kullandığını da açıklar. ‘Ödev’in söz konusu olduğu ilişkiler için ‘ahlaki’, sırf doğal ihtiyaçların belirlediği ilişkiler için ise ‘fiziksel’ demiştir. Hitap ettiği kişi, Danimarka veliahdı Dük Friedrich Christian von Holstein-Augustenburg’dur ve Schiller, kendisine üç yıllık bir burs sağladığı için ona müteşekkirdir. Mektup tarzında kaleme alınmış bu yazılar, 18. yüzyıl Alman edebiyatında örneği Lessing ve Herder’de görülen deneme-mektup türü düşünce yazılarıdır. 20. yüzyıl başında ise Hugo von Hofmannsthal’in *Briefe des Lord Chandos*’u (1902) aynı türün önemli başka bir örneğidir.

Kant felsefesiyle yakından ilgilenen Schiller, Kant estetiğinin kendisinde uyandırdığı düşünceleri ve esinlenmeleri, 1793 yılında Christian Gottfried Körner’le mektuplaşmasında ve *Über Anmut und Würde (Zarafet ve Vakar Üzerine)* başlıklı yazısında olduğu gibi aynı yıl oluşturduğu *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar*’ında da dile getirmiştir. ‘Güzel’in tanımını çıkış noktası yapan bu mektuplarda genel olarak sanatın, kültürel gelişimdeki yeri ve işlevi de sorgulanmaktadır. Kullandığı kelimelere, terimlere ve kavramlara karşı son derece titiz olan Schiller, Kant etkisiyle edindiği felsefi bir duyarlılık sergiler. Christian Gottfried Körner’e (25 Ekim 1794) şu ‘güzel’ sözünü ulu orta kullandığımızdan yakınıdır ve aslında ‘güzel’ yargısının hiç de deneyime dayalı bir kavram olmadığını ileri sürer ve ekler: “Güzellik, hayal gücünün bir eseridir veya istersen, onun bir nesnesidir” (Cilt II, s. 721).

Schiller’in Fransız İhtilali konusundaki değerlendirmeleri, bu ihtilalin çağdaşı bir şair ve düşünürün izlenimleri olduğu için de ayrıca anlamlıdır. Özellikle Beşinci Mektupta dile gelen bu izlenimlere değinmeden önce ilk mektuplarda yer alan düşünceler üzerinde duralım. İnsan, her şeyden önce tensel bir yaratık olarak ‘doğa devleti’ne (*Naturstaat*) yollanmıştır. Bu sayede onun ‘yıkıcı gizil gücü’, Schiller’e göre, insanın bu doğal karakteri, *bencil ve kaba kuvvet yanlısıdır* ve kontrol altına alınır. Öte yandan bu ‘doğa devleti’, akıllı bir yaratık olan insan için başkasının emrine girişte

bir araçtır ve ‘ahlaki insan’a ters düşer, onun kendi başına buyruk olmasına, yani özgürlük arayışına ters düşer. İşte Beşinci Mektupta gözler önüne serilen korkunç bir ihtilal senaryosu, Fransız İhtilalinden esinlenmedir ve ‘ham insan’ın yıkıcı güçlerinin nasıl ortaya çıktığını sergiler. Ona göre devlet düzeninin bozuluşunu özellikle ‘çok sayıda alt sınıf’, ‘hayvani bir açlık öfkesi’ ile bir an önce gerçekleştirmiştir ve bu sayede de feodal devletin zorlayıcı karakteri yasallık kazanmıştır. Dayanışmanın yerine egoizm, ahlakın yerine ‘inançsızlık’ egemen olmuştur. Bu durumun başlıca hazırlayıcısı, Schiller’e göre, iş bölümüne ve uzmanlaşmaya, dolaşısıyla soyutlanmaya götüren bir kültür ve bilim gelişimidir. Altıncı Mektupta bu düşüncesini şu sözlerle dile getirir:

İnsanlıkta bu yarayı açan, kültürün ta kendisidir. Bir yanda zenginleştirilmiş deneyim ve daha kesinleşmiş bir düşünce, bilimlerin daha keskin bir ayırımı, öte yanda devletlerin daha karmaşık çarkları, sınıfların ve işlerin daha sert bir farklılaşımını gerekli kılar kılmaz, insan doğasının iç birliği de koptu; mahvedici bir kavga onun uyumlu güçlerini ikiye böldü.

Bu durum karşısında ise toplumun ihtilalle düzeltilmesi, başarısızlıkla sonuçlanmak zorundaydı. Çünkü ancak insan, kendi ahengine yeniden ulaştıktan sonra öyle bir siyasal değişim mümkün olabilirdi: “Demek oluyor ki zorunluluk devletini, özgürlük devletiyle değiştirmeye gücü yeten ve buna değer bir toplumda bütünlük karakterinin bulunması gerekir.” Schiller, insanın bu tür bütünlüğünü Antik Yunanda bulur: “O zamanlar, duyuların ve düşüncenin kesin sınırlarla ayrılmış mülkü yoktu.” der. Zamanla insan, kültürün ve bilincin gelişimiyle bu bütünlüğü kaybetmiştir.

İşte Schiller’in ‘estetik eğitim’ projesinin çıkış noktası budur. Hitap ettiği kişilerse, dinden kendi davranışları için yol gösterici olarak yararlanma gereği duymayan, ama ‘güzel-

lik ilişkisi'ni kaybetmemiş kişilere kucak açanlardır. İsteddiği şey, sanatı algılama eğitimidir ve bu da 'mümkün' olanın, yani hayal gücünün, 'gerekli' olanla, yani akılla birleşmesi sayesinde elde edilir. Schiller, kabiliyetlerinin ve yapabildiklerinin gelişimi sonucunda toplumu da gözeten bilinçli insan 'ideali'ni önemser. Ütopik eğitim ideali, 'sanallığın, gerçekliği, sanatın ise tabiatı aştığı' basamaktır ve bu basamakta 'insan fikri' (*Idee des Menschen*) somutlaşır, ki artık 'estetik devlet'e, 'güzel görünüşün devleti'ne varılmış olur.

Gerçeklik ile hayalgücünün, akıl ile duygunun, deneyim ile bilgi birikimi ve bilgeliğin bağıntısını, felsefe ile sanatın alanlarını sorgulayan Schiller, edebiyat biliminin temel sorunlarına daha 18. yüzyılda el atmış olmaktadır. Kitabın başlığındaki 'insanın estetik eğitimi'yle kastedilen aslında tek insandan, bireyden çok, insanlığın kültür tarihi boyunca geçirdiği gelişim evreleri, faydalıdan güzele doğru değişen 'değerler sistemi'dir.

Güzel sanatların bir dalı olan edebiyatın üreticisine ve tüketicisine, yani yazarına ve okuruna ne ifade ettiği, niçin yazıyorlar, niçin okuyoruz soruları, bilindiği gibi edebiyat biliminin bugün de uğraştığı temel konulardandır. Bu nedendir ki Schiller'in felsefi yazıları olarak anılan eserleri arasındaki *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar*'ı 20. yüzyılın ikinci yarısında etkili birçok kuramcıyı ilgilendirmiştir. Bunlar arasında özellikle anılması gerekenler Hans-Georg Gadamer, Wolfgang Iser ve Jacques Derrida'dır. Söz konusu kuramcıları Schiller'e çeken, öncelikle onun 'sanat' ve 'oyun' ilişkisi üzerine ileri sürdüğü düşüncelerdir. Çevirisini sunduğum mektupların on beşincisinde Schiller, 'oyun' kavramına sıradanlığın, alışılmışın dışında bir değer biçer. Ona göre oyun, her türlü maddi çıkarın dışındadır ve bunun dışında bir başka önemli özelliği de her türlü zorlamanın dışında oluşudur, yani özgürlüğüdür. Duyguyla akıl, konuyla biçim, insanın oyun dürtüsünde birleşir. Benzer bir birleşme Schiller'e göre 'güzel'in de en önemli niteliğidir. 'Oyun'la

‘güzel’ kavramları arasında kurduğu paralellik, sanatı oyunla ilişki içinde görmesidir. Edebiyat biliminde Hermeneutik kuramının baş temsilcisi Gadamer, temel eseri *Wahrheit und Methode*’de (*Hakikat ve Yöntem*) edebiyatı ‘kişisel üstü’ bir oyun olarak niteler ve bu anlamda oyun, bütün kültürel etkinliklerin en temel ögesidir. Edebiyatın asıl malzemesi olan dil de Gadamer’e göre, sohbet ya da konuşma düzeyinde bir oyundur; her ikisinin de kuralları vardır, ama sonu hep açıktır ve sohbeti yürütenlerin yaratıcılığıyla biçimlenir. Gadamer, edebiyat eserinin estetik soyutlamayla oluşan ve yalnızca yaratıcısı olan yazar ve şairin sabit (zamana bağlı olmayan, kendi içine kapalı) ürünü olarak görmez; okurun katıldığı bir sohbet, okuma edimi, estetik deneyim, edebî eseri sürekli değişime uğratar, yani okurun payı, eserin yaşamasında göz ardı edilemeyecek bir faktördür.

Wolfgang Iser, estetik etki konusunu daha ayrıntılı ele alırken edebiyatın etkisinin aslında bir etkileşim olduğu üzerinde durur: “Etki (...) ne yalnızca metinde ne de yalnızca okur tutumunda tespit edilebilir; metin, okuma eylemi sırasında edimselleştirilen bir etki gizil gücüdür.” (1976) Iser, 1991’de yayımlanan bir eserinde ‘oyun’u edebî metinde kurmaca (*Fiktiv*) ile hayalî (*imaginär*) olanın hem ortaklığı hem de karşıtlığı olarak niteler. Ona göre ortaklık ve karşıtlıktan mutlaka aşkın (*transzendent*) bir bakış açısı çıkarsanır denemez.

Edebiyat kuramcısı ve felsefeci Jacques Derrida yapıbozuculuğun (*Dekonstruktualizm*) kurucusu ve başlıca temsilcisidir. Yapısalcılık sonrasının en etkili düşünürü olarak bilinen Derrida, Avrupa felsefesinin akıl merkezci (*Logozentrist*) yapısına temelde eleştiri getirmekle yola çıkar. Edebiyatla felsefenin birbirinden çok ayrı düşünülmesini yadırgar ve iki alanın sınırlarının ortadan kaldırılmasına bile yumuşatılmasını, bir alandan ötekine geçişlerin üretken olabileceğini savunur. Tek yanlı akılcılığa karşı oluşu gibi edebiyatla felsefeyi birbirine yaklaştırması da Derrida’nın Schiller’le ortak yanı olarak sayılabilir.

Bu mektupları dilimize ilk kazandıran ben değilim. Hocam rahmetli Prof. Dr. Melahat Özgü, Millî Eğitim Bakanlığı ‘Dünya Edebiyatından Tercümelere’ dizisinde 1960’larda ilk çeviriyi yapmıştı. Klasiklerin edebî çevirilerinin farklı dönemlerde farklı kişilerce denenmesi, kanımca bir kültür zenginliğidir. Japonya’nın yayın dünyası buna iyi bir örnek. Schiller’in, adı mektup da olsa, felsefi denemelerini Türkçeye çevirirken Almanca’nın özellikle zengin felsefe dilinin nüanslı kelime hazinesini elden geldiğince karşılamaya çalıştığımı belirtmek isterim. Okuyucularına anlaşılması çok kolay olmayan bir çeviri sunduğumun farkındayım. Ama güçlüğü orijinalde de var olduğundan emin olsunlar.

1759-1805 yılları arasında yaşamış olan Friedrich von Schiller’in felsefe ve estetik konuları üzerine bir inceleme olan bu eser, onun *Die Horen* başlıklı dergisinde 1795 yılında yayımlanmıştı. Transendental felsefe, ‘aşkın felsefe’, ki Kant’ın güzellik tanımına ters düşüyordu, ilk olarak Körner’le mektuplaşmasında ortaya çıkmıştı. Ayrıca belirtmemiz gereken bir gerçek, o dönemde edebiyat, felsefe gibi alanlarında saygın kişilerce, mesela Mendessohn, Lessing, Herder vb. için mektuplaşma tutulan bir iletişim aracıydı.

Schiller’in *Die Horen* dergisine dönersek, onun burada, kurmacada iki kategoriden söz etmiş ve Goethe’yi ‘naif’ (duygusalıcı), kendisini de ‘sentimentalisch’ (düşünselci) saymış olması, Alman edebiyatının bu iki klasiği arasında çekişmelere yol açmıştır. Schiller, söz konusu dergi için Goethe’den yazı isteyince onu razı etmesi kolay olmamıştır.

‘İnsanın Estetik Eğitimi’ni bu ön bilgiyle okumanın Schiller’in felsefe ve estetiği nasıl birleştirdiği konusunda okuyucuya yardımcı olacağını umuyorum.

GÜRSEL AYTAÇ
ANKARA-2020

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE

BİRİNCİ MEKTUP
[GÜZELİN BÜYÜSÜ]*

Güzellik ve sanat üzerine araştırmalarımın sonuçlarını size bir dizi mektup hâlinde sunmama demek ki izin veriyorsunuz. Bu girişimin ne kadar ağır, ama bir o kadar da çekici ve onurlu bir iş olduğunu kuvvetle hissediyorum. En önemli bölümüyle mutluluğumuzun ve insan doğasının ahlaki asaletiyle bağlantısı hiç de uzak olmayan bir konudan söz edeceğim. Güzellik sorununu, olanca gücüyle hisseden ve uygulayan bir kalbin önüne sereceğim; ilkelere olduğu gibi duygulara dayanmak gereği duyulacak olan böyle bir araştırmada bu kalp, işimin en ağır bölümünü kendi üzerine yüklenecektir.

Sizden bir lütuf olarak şunu rica edeceğim: Bana gönül zenginliği gösterip bu işi ödev olarak verin ve aslında yalnızca hoşlandığım bu işin hizmet görüntüsü almasına izin vermeyin. Bu yolda bana verdiğiniz özgürlük, benim için bir zorunluluk değil, olsa olsa bir ihtiyaçtır. Okulcu biçimleri kullanmada pek usta olmayan bir kişi olarak, bunları kötüye kullanarak güçlü beğeniye zarar verme tehlikesine düşeceğimi sanmıyorum. Kendimle tekdüze bir uğraştan oldukça zengin bir hayat deneyimiyle veya okumayla kotarılmış olan fikirlerim, tarafgirlik dışında bir suçtan, otorite ve yabancı güç sayesinde ayakta kalmaktansa kendi zaafı yüzünden hataya düşecekler, ama aslını inkâr etmeyeceklerdir.

Gerçi aşağıdaki iddiaların dayanacağı ilkelerin, büyük bölümüyle Kant'a ait olduğunu sizden saklayacak değilim; yine de bu incelemelerim sırasında herhangi başka bir felsefe

* Eserde yer alan köşeli parantez içerisindeki ifadeler tarafımıza aittir. (Yay. Haz.)

ekolünü hatırlayacak olursanız bunu o ilkelere değil, benim yetersizliğime yorunuz. Hayır, sizin düşüncenize asla karışmam. Sizin kendi duyumunuz, bana üzerine yapı kuracağım gerçekleri verecek.

Kant'ın sisteminin uygulama alanında egemen olan bu düşünceler üzerine ikiye ayrılanlar yalnızca felsefecilerdir, oysa insanlar, bunu kanıtlayabileceğime güveniyorum, eskiden beri aynı görüştedir. Bu düşünceleri teknik biçimlerinden kurtarsınlar, o zaman genel aklın yıllanmış iddiaları olarak ve bilge doğanın insana, o aydınlık idrakin kendisini yetişkin kılana kadar yol gösterici tayin ettiği ahlak içgüdüsünün gerçekleri olarak ortaya çıkacaklardır. Ama işte hakikati aklın algılayabileceği hâle getiren bu teknik biçim, onu yine de duygudan saklar; çünkü akıl, iç mananın nesnesini eğer *kendine* mal etmek istiyorsa, ne yazık ki önce onu bozmak zorundadır. Kimyacı gibi filozof da ancak ayırıştırma sayesinde bileşimin ne olduğunu ve ancak sanat cefası sayesinde de başına buyruk doğanın eserinin ne olduğunu bulur. Uçup giden görüntüyü yakalamak için onu kuralların zincirine vurmak, güzel bedenini parçalamak ve canlı düşüncesini cıvıltı bir söz iskeleti içinde saklamak zorundadır. Eğer doğal duygu böyle bir görüntü içinde kendini yeniden bulmuyorsa ve hakikat, kimyacı raporunda bir çelişki gibi ortaya çıkıyorsa bunda şaşılacak ne var?

Bu nedenle eğer aşağıdaki incelemelerim, konularını akla yaklaştırmaya çabalarken duygulardan uzaklaştıracak olursa bana karşı da biraz hoşgörülü olunuz. Orada ahlak deneyimleri için geçerli olan şey, daha yüksek derecede güzelin görünüşü için de geçerli olmalıdır. Güzelin bütün büyü, onun gizemindedir ve öğelerinin gerekli bileşiminde onun varlığı da saklıdır.

İKİNCİ MEKTUP [AKLIN YARGIÇ KÜRSÜSÜ]

Acaba bana sağladığınız özgürlüğü, dikkatinizi güzel sanatların sahnesinde oyalamaktan daha iyi bir şekilde kullanamaz mıydım? Estetik dünyanın bir yasa kitabını ortaya çıkarmaya çalışmak, en azından çağ dışı değil mi? Hani ahlak konuları çok daha yakın ilgi alanları sunarken ve çağın şartları, felsefi soruşturma ruhunu, bütün sanat eserlerinin en mükemmeli olan hakiki bir siyasal özgürlüğün inşasıyla uğraşmaya böylesine davet ederken?

Başka bir yüzyılda yaşamak ve bir başka yüzyıl için çalışmış olmak istemem. İnsan, devletin yurttaşı olduğu gibi zamanın da yurttaşındır; ve içinde yaşanan çevrenin âdet ve alışkanlıklarından kendini dışlamak nasıl yakışıksız, hatta tuhaf görünürse, aynı şekilde etkinlik seçiminde asrın ihtiyacına ve zevkine kulak vermek de bir o kadar görev olmalıdır.

Ama bu ses, asla sanatın çıkarına olacağı benzemiyor; en azından benim araştırmalarımın yöneleceği sanatinkine. Olayların akışı, çağ ruhuna öyle bir yön verdi ki bu akış, ruhu gitgide ideal sanattan uzaklaştırmayla tehdit ediyor. Bu sanat, gerçekliği terk etmek ve dürüst bir cesaretle ihtiyacın üstüne çıkmak zorundadır; çünkü sanat, özgürlüğün kızıdır ve emirleri maddenin ihtiyacından değil, zihinlerin gereklerinden almak ister. Oysa şimdi ihtiyaç egemendir ve batan insanlığı zalim boyunduruğuna doğru eğmektedir. Çağın yüce ilahı *fyadadır* [*Nutzen*] ve buna bütün güçler hizmet etmek, bütün kabiliyetler boyun eğmek durumundadır. Bu hantal terazide sanatın manevi başarısının hiçbir ağırlığı yok ve [bu başarı,] her çeşit canlandırmadan yoksun bırakılmış, asrın gürültülü pazar meydanında yitip gidiyor. Felsefi soruşturma ruhu bile, bilimin

DİZİN

A

- ahlak 12, 22, 23, 25, 28, 33, 49, 75, 92, 95, 103, 109, 114, 119, 120, 125, 139, 148, 150, 151, 157, 166, 167, 168; ~ içgüdü 22; ~ ilkeleri 28
ahlaki: ~ devlet 28; ~ gereklilik 28, 90; ~ insan 15, 26; ~ karakter 27
akıl 12, 16, 17, 22, 24, 25, 26, 29, 31, 35, 36, 40, 41, 45, 49, 55, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 79, 84, 87, 88, 89, 93, 100, 102, 103, 104, 107, 108, 110, 116, 117, 126, 127, 128, 140, 152, 153, 157, 159, 160, 166, 167, 168; ~ mahkemesi 24; ~ yasaları [Vernunftgesetzen] 25; ~ın yargıç kürsü 24
Alman edebiyatı 11
Antik Yunan 15, 164
asrın 23, 43, 49
asrın gürültülü pazar meydanı 23

Ç

- çağ: ~ın ihtiyacı 24; ~ın şartları 23; ~ın zevki 24; ~ ruhu 23

D

- deneyim 15, 16, 17, 36, 39, 54, 55, 65, 68, 72, 73, 76, 77, 81, 87, 88, 103, 106, 116, 160, 165
Derrida, Jacques 16, 17
devlet 15, 16, 25, 27, 28, 29, 30, 37, 38, 42, 45, 126, 137, 138, 152, 160, 161, 162
doğa 12, 25, 31, 32, 41, 42, 65, 75, 84, 102, 105, 117, 151, 160; ~ devleti (Naturstaat) 14, 26, 152, 160, 161; ~ hâli [Naturstand] 25
doğal duygu 22

duygular 21

- duyum 22
düşünsel özgürlük 13

E

- edebiyat 11, 16, 17, 18, 131, 140, 148
eğilim 28
eğitim 12, 13, 15, 16, 29, 49, 92, 117, 126, 131, 158, 159; estetik ~ 13, 15, 92, 126
estetik 12, 13, 15, 16, 17, 18, 24, 52, 53, 54, 71, 74, 77, 78, 84, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 126, 128, 139, 140, 151, 152, 153, 164, 166; ~ devlet 16, 126; ~ dünyanın yasa kitabı 23

F

- fayda [Nutzen] 23
felsefe 12, 16, 18, 21, 35, 41, 43, 44, 45, 72, 84, 131, 155, 157, 158, 159, 166
felsefi: ~ hakikatler 13; ~ soruşturma ruhu 23
filozof 24
fiziksel: ~ gereklilik 28; ~ karakter 27, 163
Fransız İhtilali 11, 14, 15
Friedrich Christian von Holstein-Augustenburg 14

G

- Gadamer 16, 17
Goethe 11, 18, 106, 132, 133, 138, 140, 141, 143, 146, 148, 149, 150, 151, 155, 156

- görünüşler [Erscheinungen] diyarı 28
 güzel 13, 14, 16, 74, 96, 98, 117,
 140; ~in bütün büyüü 22; ~in gö-
 rünüü 22; ~ sanatlar 23
 güzelliik [Schönheit] 14, 21, 72, 76,
 82, 105, 113, 125, 151, 153, 166
- H
 hakikat 22, 40, 41, 43, 44, 45, 46,
 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 62, 73,
 77, 83, 93, 103, 113, 119, 120,
 121, 127, 148
 hayalgücü 24
 hayat adamı 24
 Herder 14, 18, 138, 155, 156, 157
 Hermeneutik 17
 Hugo von Hofmannsthal 14
 Humboldt 11, 132
- I
 Iser, Wolfgang 16, 17
- İ
 içgüdüler 28
 ihtiyaç 23, 25, 34, 69, 95, 115, 116,
 121, 122, 125, 126, 128; ~ devleti
 [Notstaat] 25
 ilkeler 21, 22, 72
 insan: ~ doğası 21, 42; ideal ~ 28;
 fiziki ~ 26; ~ın doğal karakteri 27;
 saf ~ 29
 insanlık 26, 30, 36, 42, 63, 66, 68,
 72, 77, 79, 80, 88, 106, 120, 125,
 127, 160, 161, 164; ~ın kültür tarihi
 boyunca geçirdiği gelişim evreleri 16
- K
 kâhinler 26
 Kant 11, 12, 13, 14, 18, 21, 22, 45,
 138, 139, 140, 150, 151, 153, 154,
 167
 klasik Alman düşüncesi 11
 Körner 12, 14, 18, 138, 153
- kültür tarihi 16
- L
 Lessing 14, 18, 134, 135, 152
 XVI. Lui 11
- M
 Mendessohn 18
 mutluluk 21, 70
- O
 otorite 21, 26
 oyun 16, 17, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
 74, 103, 117, 123, 124, 125, 151
- Ö
 ödev 14
 özgür: ~ irade 28; ~ zekâ 25
 özgürlük 11, 12, 13, 15, 23, 24, 25,
 27, 31, 32, 37, 53, 54, 56, 63, 64,
 69, 75, 80, 84, 86, 88, 89, 90, 92,
 93, 96, 97, 101, 103, 113, 114,
 116, 118, 121, 122, 123, 126, 138,
 157, 161; ~ devleti 15; hakiki siya-
 sal ~ 23
- S
 sanat 12, 14, 16, 21, 22, 23, 24, 33,
 35, 37, 41, 47, 48, 50, 53, 72, 74,
 81, 96, 97, 98, 100, 103, 117, 140,
 141, 148, 163, 166, 167, 168; ~ın
 manevi başarısı 23
 sözleşmeler durumu 26
- T
 teknik biçim 22
 toplumun refahı 24
- W
 Wieland 11, 138, 150
- Z
 zorunluluk devleti 15